
DIFUZAREA PRESEI IMPERIALE ÎN BASARABIA ȘI INSTITUȚIILE DE CENZURĂ

Maria Danilov

Generalități

În lipsa unei prese locale – până spre sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea – în Basarabia a fost difuzată pe căi oficiale, exclusiv, doar presa rusă imperială. Poate niciunde, în alt domeniu, nu poate fi urmărit – pe întindere de aproape un secol – acel fenomen, unic în felul său, de funcționare/administrare a mașinii autocrate imperiale. Odata pusă în mișcare de centrul administrativ al funcționarilor din Sankt Petersburg, aparatul imperial a funcționat ideal, cu minime schimbări, pe tot cuprinsul imperiului, sub același model. Probele documentare aduse în discuție în legătură cu difuzarea presei imperiale ruse în Basarabia secolului al XIX-lea confirmă din plin acest adevăr. Sursa principală a datelor culese asupra presei imperiale este fondul cancelariei guvernatorului militar/civil al Basarabiei. Iar un atare context de documentare nu este tocmai favorabil cercetării și trebuie explicat de ce.

- *Primo*, pentru că ne oferă, fără îndoială, o perspectivă unilaterală asupra fenomenului difuzării presei rusești în provincie: doar o istorie din punctul de vedere imperial, mai exact al funcționarului imperial, fie cel din capitală, din Sankt Petersburg, fie cel din Basarabia.
- Și *secundo*: arhivele locale nu sunt complete. Or, fenomenul presei imperiale difuzate în Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea poate fi urmărit doar parțial¹.

Nu vom cunoaște niciodată cum s-a făcut acea difuzare a presei imperiale în cazul unui abonament particular; care erau preferințele publicului basarabean – din prima jumătate a secolului al XIX – în domeniul presei scrise până la apariția presei oficiale locale (1854, iulie 17). La fel, este foarte

dificil să urmărim manifestările instituțiilor de cenzură asupra presei imperiale pe parcursul secolului al XIX. Și totuși, argumentele aduse în discuție ne oferă o posibilitate unică să urmărim „cum s-a făcut”, sau mai exact „cum s-a încercat să se facă” acea difuzare a presei oficiale în provincie; care era mecanismul de funcționare a mașinii imperiale în această direcție? Pentru că este important să știm/cunoaștem cu ce fel de presă ne-au „alimentat” imperialii până la apariția propriu-zisă a presei locale. Mărturiile documentare conturează o imagine, pe cât posibil, apropiată realităților obiective, a fenomenului cercetat. Vom cita integral după datele scunde, culese din arhivele locale, acestea, la rândul lor, fiind structurate tematic, pe subiecte aparte, respectându-se în interior o anumită ordine cronologică.

***

Oficialitățile imperiale susțin difuzarea. Presa din Sankt Petersburg

Începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea, este considerat, pe bună dreptate, în istoria jurnalisticii rusești, drept o etapă de debut a presei de specialitate (История 1966, 168). Acest gen de publicații se află în afara cenzurii. Ele sunt susținute și promovate de diverse ministere și departamente ministeriale, ceea ce le-a asigurat o difuzare pe tot cuprinsul Imperiului Rus. Cele mai răspândite ziare erau, totuși, periodicele oficiale ale guvernării – *Санктпетербургские Сенатские Ведомости/Sanktpeterburskie Senatskie Vedomosti (Санктпетербургские 1856, nr. 1-105)* și *Московские Ведомости/Moskovskie Vedomosti (Московские 1821, nr. 1-30)*. Funcționarii țariști, de toate nivelele, citeau foaia progubernamentală a lui Nikolai Greci – *Северная Пчела/ Severnaja Pcela (Levit 1979, 9)*.

Înainte însă de a intra în capcana mărturiilor documentare aduse în discuție, este absolut necesar să schițăm, fie și arbitrar, mecanismul de difuzare a presei imperiale ruse care, după cum s-a anunțat mai sus, a funcționat cu minime schimbări pe

---

¹Vezi, spre exemplu, colecția documentelor din cuprinsul dosarelor: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1724, 3153, 3686, 3689, 5626, 8009. Acolo unde s-a păstrat inventarul vechi al paginii de titlu cu indicarea conținutului din dosar (nr. file, titlu, ordinea actelor arhivate etc.), se poate stabili ușor volumul informației de altădată care, în mod miraculos, s-a redus aproape la jumătate.

tot parcursul secolului al XIX. Guvernatorul general al Novorosiei, de regulă, aducea la cunoștință șeful din Basarabia despre apariția sau continuarea editării unei publicații, solicitând în acest scop sprijinul în difuzare. Guvernatorul local – la rândul său – emitea o circulară către șefii de poliție din ținuturile Basarabiei, prin care înștiința subalternii despre condițiile de abonament și programul ediției. Despre rezultatele obținute în urma anunțului public către localnici, fie în formă scrisă prin ordonanță către subalterni, fie citit public în ședințe sau adunări de județ, șefii de poliție, comunicau „Excelenței Sale”, guvernatorului, printr-un raport special.

Documentar

1826. Anunț. *„Direcția Principală a căilor de comunicații anunță, a doua oară, precum că publicația sa, așa-numita revistă științifică va apărea din 1 iulie, curent (1826), în fiecare lună câte o carte din 5 coli de tipar. Subiecte: proiecte, desene, tabele. Se va edita în două limbi: rusiană și franceză.*

Teme de dezbatere: informații istorice asupra căilor de comunicații; informații despre starea drumurilor, a râurilor; despre succesele construcției de nave, canale și poduri în Rusia; statistici sistematizate pe zone și regiuni privitor la căile maritime; știință: studii diverse privitor la istoria construcției de nave, statutul acestora; o expunere sumară a ucuzurilor și hotărârilor Senatului; de asemenea vor fi publicate, în primul număr al fiecărui an, listele funcționarilor”².

Programul revistei ministeriale se anunța destul de vast, cu pretenții de publicație științifică. Datele de arhivă, însă, nu au consemnat și alte amănunte. Cert este că, publicațiile oficiale de acest gen erau abia la început de cale. O experiență jurnalistică în acest sens lipsea cu desăvârșire. Aducem în discuție, însă, și mărturii ce vin să confirme alte practici imperiale ce pot fi atribuite, la fel, domeniului ziaristice.

1832 mai, 11. *Circulara Academiei Imperiale din Sankt Petersburg: „Milostive Domn, Akinfi Ivanovici, Academia Imperială tinde, prin publicațiile ei, să propage cunoștințe temeinice și utile din diverse domenii ale științei. Consiliul editorial al instituției noastre a luat decizia de a se adresa către toți conducătorii de gubernii cu*

rugămintea de a ne trimite diverse informații și statistici: numărul de orașe, biserici și mănăstiri, școli, societăți de binefacere, fabrici, uzine, bogății naturale etc.; știri etnografice sau alte știri curioase din gubernia Dstra. Toate aceste date sunt nespuse de prețioase pentru oamenii de știință. La fel suntem interesați de colectarea unor piese unicate ce ar completa patrimoniul muzeului de pe lângă Academie”³.

La sfârșitul anilor '30 ai sec. XIX, își începe apariția renumita revista a lui D. Bludov, ministru de interne ai Rusiei – *Журнал Министерства Внутренних дел/Jurnal Ministerstva Vnutrennyh Del*. Ghidați de cele mai „generoase” intenții, funcționarii ministeriali anunțau drept obiectiv al publicației *„de a da cititorilor, în măsura posibilităților, o idee clară despre starea economiei, industriei și, în general, despre situația internă a statului”*. S-a stabilit că, în 1836, printre cei abonați erau guvernatorul și unele subdiviziuni ale poliției locale. Unele mărturii confirmă faptul că, în 1837, publicația era recepționată pe adresa diferitor instituții locale în număr de 24 exemplare (Levit 1979, 13).

1834 aprilie, 10. Adresa Ministrului de Finanțe din 10 aprilie 1834 către guvernator în legătură cu abonarea la *Земледельческая газета/Zemledelceskaia Gazeta*⁴. Se aducea la cunoștință despre noul Comitet Agricol, creat la Sankt Petersburg din ordinul monarhului, în scop îmbunătățirii muncilor agricole. Pentru realizarea cu succes a sarcinilor, guvernul anunța despre fondarea unei publicații de profil – *Zemledelceskaia Gazeta*⁵. În numele Comitetului Agricol, dar și al „Înaltului Monarh” este invitat guvernatorul și mareșalul nobilimii basarabene *„să-și dea concursul la o cât mai largă difuzare a acestei gazete, îndeosebi printre moșieri de la care guvernul așteaptă întotdeauna cea mai largă susținere pentru interesul comun”*⁶. Editorii ziarului erau preocupați de popularizarea metodelor avansate în agricultură. Este printre primele periodice ruse care a început să imprime ilustrate și desene tehnice ale mașinilor agricole, imagini de plante, animale și păsări (История 1966, 162). Apreciată în ziaristica rusă – pentru inovațiile sale – această publicație oficială, dacă e să judecăm după materialul documen-

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1727, f. 1-2.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1968, f. 1-2.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1968, f. 3.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1968, f. 1-2.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689, f. 1-2.

tar, a avut o apariție constantă pe parcursul secolului al XIX-lea și s-a bucurat, chiar, de o anumită răspândire și în Basarabia (Земледельческая газета 1890, nr. 1-52).

1835 noiembrie, 12. În circulara guvernatorului general al Novorosiei către șeful Basarabiei se anunța despre apariția unei noi reviste – *Лесной журнал/Lesnoj Jurnal*, publicație lunară cu pagini tematice de științe silvice, de statistică silvică, de geografie și științe naturale, vânătorie, pomicultură, agricultură și, în final, „critică și bibliografie”. Din programul anunțat, constatăm că revista avea un statut solid de publicație științifică, respectiv și publicul cititor urma să corespundă anumitor cerințe profesionale în domeniu. O adresă repetată, din 14 decembrie 1836, identică cu cea citată mai sus, însă cu unele referințe la zi, adaugă noi detalii în legătură cu difuzarea revistei. Conte Voronțov intervine pe lângă guvernatorul Pavel Feodorov, rugându-l „de a face tot posibilul în vederea păstrării abonamentelor la revista „*Lesnoj Jurnal*”, organ al Societății pentru susținerea silviculturii⁷. Din corespondența depozitată în cancelaria guvernatorului mai constatăm că, la cererea Societății „pentru încurajarea silviculturii”, ministrul de finanțe a dispus „să se comande din contul vistieriei numărul necesar de exemplare pentru funcționarii silvici locali”. Se stipula, între altele, precum că „și camerele de stat pot beneficia de câte două exemplare ale revistei”⁸.

1834 februarie, 10. La aceasta dată, șeful Basarabiei era informat precum că, în baza Înaltului ucaz al Majestății Sale Împărătești, începând cu data de 1 ianuarie 1834, în or. Vilnius va apărea gazeta oficială *Литовский Вестник/Litovskij Vestnik/Kuryer Litewski*, în două limbi: polonă și rusă. „Gazeta este alcătuită din două părți: oficială și neoficială; cuprinde știri oficiale ale guvernului, materiale ce reflectă viața social-economică, anunțuri etc. Prețul anual este de 9 rub./argint. Alăturat vă expediem 20 de exemplare din publicația nou-apărută și programul de editare, în speranța că veți contribui la difuzarea acesteia în gubernia Dstra”⁹. Datele/rapoartele înregistrate în cancelaria guvernatorului, sosite de la Cetatea Albă, de la Tighina, Cahul sau Chișinău confirmă un aviz negativ – nu s-a

aflat, în toată Basarabia, nici un doritor de a citi publicația oficială *Kuryer Litewski*¹⁰.

1835 noiembrie, 12. Circulara Departamentului de medicină de pe lângă Ministerul Afacerilor Interne, în care se anunța despre continuarea apariției, în 1835, a gazetei populare de medicină *Друг Здравья/Drug Zdravja*. Editorul publicației, doctorul în medicină și chirurg, consilier de colegiu, Kondrati Grumm, propune un mijloc eficient de abonare, în opinia sa, mai ieftin și mai util: „În 15 mai, curent, Consiliul de Miniștri a luat o decizie importantă: să fie aprovizionate cu două exemplare de ziar toate subdiviziunile medicale ale ministerului. Scopul urmărit este unul nobil: de a răspândi cele mai noi informații din literatura de specialitate din țările străine; practici noi, atât din arta medicală, cât și din sistemul de pregătire a cadrelor în domeniu. Editorul întreține o colaborare mai veche cu specialiști din Paris, care îi asigură executarea unei bune părți din desenele publicate. Abonamentul anual este de 15 rub./argint și 5 rub./argint pentru serviciul de poștă.

Adresa redacției: A.F. Smirdin, doctor în medicină și chirurgie, asesor de colegiu. str. Ekaterinogorf nr. 9, Sankt Petersburg”¹¹ (Друг Здравья 1838, nr. 1-6).

Dispozițiile din centru alteori se dublau, ordonanțele fiind semnate de diverse departamente și ministere. Spre exemplu, Dispoziția Ministrului de Interne către guvernatorul Basarabiei – cu subiect identic, este înregistrată cu aceeași data de intrare (vezi documentul citat anterior) din 12 noiembrie 1834: șeful oblastei este rugat să propună publicația *Drug Zdravja*, Consiliului medical, iar acesta, la rândul său, să comunice medicilor privitor la importanța practică a revistei. Și mai mult, publicația putea fi de folos și nespecialiștilor, de aceea, se propune să se întreprindă măsuri eficiente, urmând ca revista să fie răspândită în cercurile cele mai largi ale publicului cititor. Despre succesele obținute în difuzarea publicației „neapărat să i se comunice pe cât de urgent posibil”¹². O adresa de răspuns, expediată pe adresa ministerului, din 15 iulie 1838, confirmă faptul că, doi negustori din Chișinău – Pantelei Sinadino și Lazăr Petrov – dețineau abonamente la re-

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2267, f. 1.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2267, f. 1.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2096, f. 1-2.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2096, f. 7, 13, 14.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2058, f. 1-3.

¹² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2058, f. 2.

vista *Drug Zdravja*. În toamna aceluiași an, pe 7 noiembrie 1838, funcționarii ministerului rugau să se asigure difuzarea încă la 10 bilete de abonament pentru revistă¹³.

1835 decembrie, 10. Funcționarii din Sankt Petersburg înștiințau despre continuarea editării ziarului *Lesnaja gazeta/Лесная Газета* (apare din 1833). Intenția guvernului era de a „contribui la răspândirea cunoștințelor folositoare asupra florei și faunei din Rusia”. La fel, se anunța că se vor expedia câte două exemplare gratuit pentru fiecare gubernie¹⁴.

1838 mai, 6. Proprietarul de tipografie și al magazinului de carte franțuzească din Sankt Petersburg, Augustin Simion, propune servicii de abonament la colecția revistei „*Živopisnaja Rossia*”, expediind în anexă și un *catalog* de literatura franceză ce putea fi procurat în aceeași rețea de servicii¹⁵.

1838 noiembrie, 4 (nr. 15565). Își propune serviciile de abonament *Kommerceskaja Gazeta/Коммерческая Газета* (apare pe lângă Departamentul comerțului extern din 1829); preț anual de 25 rub./ asigurații sau: 13 rub. – 6 luni; apare de 3 ori pe săptămână: o ediție în limba rusă și germană: „*Folosul unei asemenea publicații este tot mai evident. Scopul urmărit de guvern este de a contribui la o difuzare cât mai largă a informațiilor cu privire la diverse manufacturi. Cei mai activi în difuzarea gazetei s-au dovedit funcționarii din gubernii: cei din categoria nobilimii dar și a negustorilor. Rugăm, de asemenea, cele 10 bilete/abonamente expediate să fie completate cu date privitor la nume, adresă și limba de comunicare. În speranța că veți contribui la realizarea scopului urmărit de guvern, rugăm să ne raportați despre succesele obținute*”¹⁶. Dispoziția guvernatorului a fost trimisă șefilor de poliție din Orhei, pe 2 ianuarie; Chișinău – 2 ianuarie; Ismail – 8 ianuarie. La fel a fost expediată funcționarilor din ținutul Soroca – pe 3 ianuarie; Chișinău – pe 10 ianuarie; Bălți – pe 5 ianuarie; Leova – pe 2 ianuarie; Hotin – 6 ianuarie; Akkerman – 6 ianuarie; Bender – 6 ianuarie¹⁷. Constatăm din rapoartele trimise de la Akkerman, Chișinău și Hotin că „nu s-a aflat nici un doritor să primească ziarul *Kommerceskaja Gazeta*”¹⁸.

¹³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2958, f. 1.

¹⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2267, f. 1-2.

¹⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2957, f. 1-30.

¹⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2958, f. 2.

¹⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2958, f. 2-3.

¹⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2958, f. 4-11.

1841 decembrie, 6. Adresa editorului revistei *Маяк/Маяк*, S. Buracek, către guvernatorul Basarabiei: „*Îndrăznesc a mă măguli cu gândul că, Înălțimea Voastră, nu va refuza să ia asupra sa munca de lămurire și difuzare printre fețele ce vi se supun. Știrea despre existența unei asemenea reviste o puteți prelua din anunțul-anexă. Revista noastră, după doi ani de apariție sub formă de culegere de materiale, s-a învrednicit de cea mai înaltă apreciere, aprobată fiind de către însuși Înălțimea Sa Imperatorul. Scopul, direcțiile și conținutul revistei sunt arătate în anunțul publicitar.*”

*Cu plecăciune și devotament, editorul și redactorul revistei, Stepan Onisimovici Buracek. Locul de destinație este cunoscut: Sankt Petersburg, Casa Poștei. Decembrie 1841*¹⁹.

În legătura cu difuzarea revistei *Majak*, mai decodificăm, din circulara guvernatorului, și alte amănunte, de pildă: revista va avea o apariție lunară (12 cărți); costul anual se estima la 12 rub./ argint, iar pentru serviciul de posta se achita 1 rub. 50 cop. De altfel, guvernatorul sublinia: „*chiar dacă nu se vor găsi doritori printre subalternii mei, oricum să fie făcut anunț public către toți: de la Akkerman la Hotin*”²⁰. Demn de atenție este și raportul șefului din Judecătoria Chișinău, din 22 septembrie 1842: „*Făcând public anunțul în legătura cu apariția revistei Majak, am stăruit până acum să adun toate rapoartele celor îndemnați să obțină un abonament. Iar ceea ce este de învățătură, ar putea fi exprimat astfel: nimeni în județul Chișinău nu s-a aflat doritor să cunoască lumea artelor frumoase ale poporului rus* [s.n., - M.D.]”²¹. Mărturiile aduse în discuție exprimă întocmai acea stare de fapt a unei părți a societății basarabene invadată de funcționari imperiali de tot soiul, care lăncezeau într-un mediu provincial de la frontiera, fără a fi interesați de viața mondenă a centrului imperial.

1842. *Circulara* guvernatorului militar al Basarabiei către șefii de poliție din Chișinău și din alte localități ale provinciei în legătură cu avizul de abonare la *Lieraturnaja Gazeta*, editată de către F. Koni: „*Publicația va apărea și în anul 1842, fără nici o schimbare. Prețul unui abonament*”

¹⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3687, f. 1.

²⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3687, f. 2-3.

²¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3687, f. 20.

anual este de 40 rub. Doritorii de a-și facilita lecturi ușoare se pot abona la acest ziar, expediind o cerere pe adresa: bulevardul Nevski, Fiodor Alexeevici Koni, Sankt Petersburg²². Pe parcursul lunilor decembrie 1841 - ianuarie 1842, circulara guvernatorului a fost expedită către mai mulți șefi de poliție locală: în localitatea Reni, pe 8 decembrie 1842, la Ismail – pe 12 ianuarie 1842; la Cahul – pe 15 ianuarie 1842; la Hotin – pe 21 decembrie 1841 și, în sfârșit, către Judecatoria județului Iași – pe 19 decembrie 1841²³. În documentele citate nu se dețin și confirmări privitor la eventualii doritorii de a deține un abonament pentru ziarul *Lieraturnaja Gazeta*, doar cei de la Hotin, raportau, precum că anunțul publicitar a fost adus la cunoștința publicului, însă „nimeni din cei avizați nu și-au exprimat acordul²⁴.”

1844 februarie, 22. Ministerul de Finanțe, Departamentul manufacturilor și al comerțului interior aducea la cunoștința guvernatorului militar al Basarabiei că, începând cu anul 1844 se va edita ziarul *Мануфактурные и горнозаводские известия/Manufakturnye i Gornozavodskie Izvestia* și revista *Журнал мануфактур и торговли/Žurnal Manufaktur i trgovli*. Demn de reținut că, funcționarul de la Ministerul Finanțelor amintea între altele: „În Basarabia funcționează 105 întreprinderi și manufacturi. De aceea, vă expediem zece bilete de abonament pentru revistă și tot atâtea pentru ziar. Prețul unei exemplar de revistă este de 7 rub./argint, iar al unui ziar – de 2 rub. 83 cop./argint, suma totală estimându-se la 98 rub. 50 cop./argint. Publicațiile noastre cuprind informații prețioase privitor la mărfurile produse de întreprinderi și prețurile de vânzare ale acestora. Ne exprimăm convingerea că veți contribui la distribuirea biiletelor pentru abonament, contribuind astfel la susținerea guvernului ce nu poate fi pentru popor o povară²⁵.”

Aceste publicații au avut un anumit ecou în Basarabia: în primul an de apariție revista avea șase abonați, iar ziarul – opt beneficiari. Printre ei se numără contele Mihail Cantacuzino, negustorul Manuc-Bey și nobilul Cristea Grigorovici (Levit 1979, 13). Toate aceste manifestări timide „de culturalizare” ale negustorimii autohtone prin inter-

mediul unei culturi străine, sunt abia la început de cale. Breasla comercială locală treptat se pătrundea de necesitatea și importanța informației, condiție neapărată la înlesnirea comerțului.

În 1851 își propunea pentru difuzare volumele de studii *Societatea Imperială Economică Liberă* (Imperatorskoe Vol'noe Ekonomiceskoe Obșcestvo). Această societate își avea începutul publicistic încă din 1765. Studiile publicate în volumele Societății reflectau procesele economice de peste tot, din „necuprinsul patriei”, inclusiv din provincia Basarabiei. Se făcea anunț public, precum că în 1851, tirajul volumelor se va ridica la 8 000 exemplare, revista deținând deja 6.000 de înscrieri de abonament²⁶.

Editorii publicațiilor cu profil medical din Sankt Petersburg, la fel, își propun serviciile de abonament la revista *Военно-медицинский журнал/Voenno-meditsinskij žurnal*, pe lunile ianuarie-februarie 1852, și ziarul *Друг Здравья/Drug Zdravja* (Друг Здравья 1852, nr. 1-19.). Editorii își asumă obligația să expedieze în Basarabia mai multe exemplare pentru distribuire gratuită în „bibliotecile de pe lângă spitalele din Chișinău, Cetatea Albă și spitalul evreiesc, în special²⁷.” Din 1859, se edita revista *Архитектурный Вестник/Arhitekturnyj Vestnik*, ce „urmărea scopul de a ajuta cu sfaturi practice și informații utile la construcția rețelei de drumuri, poduri, canale”. Fiecare număr al revistei era însoțit de un atlas-anexă în care se imprimau desene, schițe, proiecte. Începând cu anul 1861 această publicație a avut o anumită difuzare și în Basarabia²⁸.

1911 decembrie, 13. Adresa redacției *Сельский Вестник/Sel'sckij Vestnik* către guvernatorul Ivan Victorovici Kankrin. Editorul publicației aducea la cunoștință faptul că, deja expediase, spre difuzare în Basarabia, peste 600 de anunțuri publicitare. La fel, se insista să fie publicat anunțul privitor la serviciile de abonament în presa oficială – *Bessarabskie Gubernskie Vedomosti*, în câteva numere consecutiv și, în paralel, într-o altă publicație neoficială, neapărat „în prima pagină și cu caractere mari²⁹.”

1912 decembrie, 7, nr. 16348. *Dispoziția Direcției Principale pentru presă stipula: ”Editorii*

²² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3685, f. 1.

²³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3685, f. 2-7.

²⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3685, f. 2-3

²⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4469, f. 1, 21.

²⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5626, f. 2, 12.

²⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7124, f. 1.

²⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7364, f. 2.

²⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 9346, f. 1-2.

de ziare sunt obligați să publice gratuit în primă pagină toate anunțurile publicitare referitor la abonamentul presei ruse. La fel, șefii de poliție din orașe și județe sunt obligați să aducă la cunoștința publicului despre programul de editare și abonament, prin difuzarea anunțurilor publicitare în locurile de afișaj public”. În numele aceleiași direcții, în cancelaria guvernatorului este înregistrată o altă dispoziție, în care se anunța cu fast: „În 1913, se vor sărbători 300 de ani ai Casei Romanovilor. În acest scop se va fi anunța, în timpul apropiat, programul desfășurat al manifestării. În acest scop, conducerea guberniei are sarcina să propună spre editare diverse reviste și cataloage de colecții valoroase din patrimoniul public al regiunii”³⁰.

La începutul sec. XX, presa imperială rusă, cea oficială, mai întâi, continua să beneficieze de o susținere solidă din partea guvernării de la Petersburg. Sursele de arhivă nu întotdeauna au consemnat acest fapt istoric, însă unele mărturii mai pot fi recuperate din colecțiile fondurilor de biblioteci și muzee ale Republicii Moldova. Aceste depozite de mărturii ale istoriei noastre dețin impunătoare colecții din publicațiile rusești care au circulat în Basarabia pe parcursul sec. XIX-XX: *Senatskie Vedomosti* (Сенатские Ведомости 1914, nr. 1-100), *Russkie Vedomosti* (Русские Ведомости 1874, nr. 1-89), *Zemlja i Volja* (Земля и Воля 1917, nr. 1-167), *Russkij Invalid* (Русский инвалид 1883, nr. 1-97), *Birževye Vedomosti* (Биржевые Ведомости 1906, nr. 1-15), *Kievljanin* (Кивлянин 1895, nr. 1-303), *Rusi* (Русь 1903, nr. 1-249), *Nedelja* (Неделя 1893, nr. 1-50), *Utro Rossii* (Утро России 1917, nr. 1-13), *Syn Otecestva* (Сын Отечества 1865, 1-155) etc.

Presa din Odesa

Publicațiile odesite s-au bucurat permanent de o atenție sporită din partea guvernatorului general al Novorosiei. Prezența unei impunătoare corespondențe oficiale în arhivele locale este o elocvență în acest sens. Cităm din adresa guvernatorului general din 29 mai 1831, expediată la Chișinău: „*Milostive Domn, Akapfi Ivanovici,*

În săptămâna trecută a ieșit de sub tipar volumul „Odesskij Almanah”. Editorul urmărește scopul de a face cunoscut publicului știri curioase despre ținutul Novorossiei, antrenând su-

biecte ce ar provoca atenția oamenilor de litere. În dorința de a contribui personal la succesul acestei importante publicații, care, de altfel, este prima încercare literară din ținutul Novorosiei, rog, Înălțimea Voastră, să contribuiți la răspândirea acesteia la Chișinău. Bani adunați pentru abonamente să fie expediați la cancelarie”³¹.

Raportul șefului de poliție din Chișinău către A. Sorokunski: „*Am onoarea să vă comunic că, în urma circularei primite în data de 6 iunie, curent, nr. 11297, anunțul privitor la apariția revistei „Odesskij Al'manah” a fost difuzat către toți funcționarii publici (lista se anexează). După cum mi-a raportat colonelul Rodnin, cu excepția asesorului de colegiu Dâbenko, alți doritori nu s-au aflat”³².*

1838 ianuarie, 20. Înștiințare către conducerea oblastei Basarabiei: „*Cu permisiunea instanțelor superioare, la Odesa, începând cu anul 1833 se editează „Novorossijskij Kalendar”.* Publicația reflectă, în primul rând, problemele acestei regiuni, de aceea a devenit o carte folositoare pentru locuitorii ei. Calendarul se va edita și pe anul curent, 1838. Aceasta publicație, din varii motive nu a putut ajunge în multe localități. Și, pentru că acum s-a creat o situație favorabilă, Vă expediem 100 de exemplare cu 3 rub. 20 kop. Fiecare. Totodată, rog, banii adunați din difuzarea volumelor să fie expediați pe numele consilierului titular Jachnevici”³³.

1839 octombrie, 24, nr. 1765. Adresă către Pavel Ivanovici: „*Preaînălțate și Milostive Domn,*

Cu permisiunea șefilor locali, Districtul de învățământ Odesa editează, pe anul 1840, în folosul elevilor săraci, „Новоросийский Календарь”/Novorossijskij Kalendar și Одесский Альманах/Odesskij Al'manah. Suntem convingși că, Î.V. nu va refuza să sprijine o asemenea inițiativă de caritate, de aceea, rugăm, cu permisiunea Dstră, să expediem câteva exemplare din Calendarul și Almanahul sus-numit pentru a fi distribuite doritorilor. Rămânem în așteptarea răspunsului afirmativ din partea Î.V. Cu plecăciune și devotament, Dimitrie Moslinovici”³⁴. O alta adresa expediată pe numele guvernatorului, din 27 noiembrie 1839, atestă faptul că editorii din Odesa aveau

³¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1724, f. 1.

³² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1724, f. 4-5.

³³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2956, f. 1.

³⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 2.

³⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 9346, f. 4.

dificultăți în îndeplinirea sarcinii asumate³⁵. Mai întâi, pentru că le lipsea o publicitate adecvată, în sensul unei practici răspândite în epocă, – cea a anunțurilor publicitare (cuprindeau, de regulă, o informație detaliată a programului de editare). Apoi, aceste publicații odesite nu aveau doar o distribuție gratuită, fapt confirmat din informațiile culese din adresa din 11 decembrie 1839: „*Milostive Domn, Pavel Ivanovici! Am stărui să răspund imediat la adresa Domniei Voastre din 30 noiembrie, curent, nr. 9333, informându-vă, totodată, precum că prețul unui exemplar din „Novorossijskij Kalendar” este de 1 rub., iar „Odesskij Al’manah” – 3 rub./argint*”³⁵.

Printre hârtiile de cancelarie ale dosarului de corespondență cu editorii din Odesa s-a păstrat, totuși, un anunț publicitar privitor la editarea *Almanahului de Odesa*, expediat la Chișinău, probabil ceva mai târziu, la insistența guvernatorului. Programul de editare al periodicului odesit, pe anul 1840, este destul de vast și ambițios. Cuprindea o rubrică specială privitor la „*Cronica literară a orașului Odesa*”³⁶. Fapt, de altfel, destul de curios să constatăm că această viață literară odesită, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, era dominată, într-un fel sau altul, de subiecte istorice și literare basarabene: *O călătorie prin Basarabia* (N.I. Nadejdin), *Stâncile de la Costești* (A. Veltman). Printre numele notorii îl redescoperim pe Alexandru Scarlat Sturdza, cu un subiect de referință despre contemporanii săi: „*Kapodistria în Grecia*”. Doar un singur nume de autor – P. Batiuşkov – înregistrează o „*Cronică din creațiile poezilor ruși*”³⁷. La rubrica „*Poezie*”, alături de K.S. Aksakov și contele A.A. Veazemski, este amintit și publicistul basarabean Nicolae Gherbanovschi, cu două poezii³⁸.

Demn de reținut, că și materialul iconografic al „*almanahului*” este, la fel, dominat de subiecte basarabene. Dintre cele patru ilustrate prevăzute pentru ediția din anul 1840, trei gravuri în aramă erau executate de către meșterii din Londra: locul memorial unde a decedat contele Potiomkin-Tavricieski (moșia s. Unțești, jud. Iași, Basarabia); o litografie a mănăstirii Hârjauca. Mai includea almanahul și o *hartă* a regiunii Basarabia, litografiată la Chișinău. Editorii publicației mai

informau, precum că va apărea almanahul în același format, pe aceeași hârtie de calitate, însă caracterele vor fi mult mai frumoase, – cu inițialele ornate în pagină. Foaia de titlu, se anunța, precum că a fost litografiată de meșteri tipografi din Sankt Petersburg³⁹. De asemenea, editorii almanahului stăruiau să sublinieze faptul că „*la fel ca și în anul precedent, o parte din tirajul publicației se va difuza gratuit printre elevii săraci ai districtului de învățământ Odesa. Colegiul de redacție găsește de cuviință să exprime cuvinte de grațitudine acelor autori, care prin materialele lor oferite dezinteresat, au contribuit la acest gest de caritate. Volumul publicației s-a mărit cu mult, de aceea nu toate materialele expediate pe adresa redacției au și fost publicate. Cei ce doresc un abonament ilustrat al almanahului își pot înregistra comanda la tutorele districtului de învățământ Odesa, str. Kazarmennaja, casa lui Arșenov, sau la directorul Liceului Richelieu. Pentru alte localități comenzile se primesc la directorii de gimnazii. Prețul unui abonament este de 3 rub. argint*”⁴⁰.

Despre editarea almanahului odesit a fost informat printr-o circulară specială, din 21 decembrie 1839, nr. 397, comandantul or. Ismail: „*Cu permisiunea șefilor locali, Districtul de învățământ Odesa editează – în folosul elevilor săraci – publicațiile „Новороссийский Календарь” și „Одесский Альманах”. Ordon să fie înștiințați, privitor la abonamentul revistelor, toți șefii civili de circumscripție, dar și cei de poliție. În cazul în care vor fi doritori de abonamente, atunci banii să fie expediați pe adresa cancelariei guvernatorului militar al Basarabiei*”⁴¹. Cu data de 9 ianuarie 1840 este înregistrat în cancelaria guvernatorului un raport al „*pristavului*” din localitatea Tucikov, din care nu aflăm nici un doritor de a se abona la publicațiile din Odesa. La aceeași dată, indicată mai sus, o adresă sosită de la Odesa, arăta că „*au fost expediate 20 exemplare din calendarul pe anul 1840, ce va fi distribuit la prețul de 1 rub. pentru un exemplar*”. Bani adunați din vânzări urmau să fie expediați la Odesa⁴².

S-a mai păstrat printre hârtiile din cancelaria guvernatorului militar al Basarabiei și un alt gen de corespondență, neoficială, ce ne oferă o posi-

³⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 2.

³⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 4.

³⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 5.

³⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 5.

³⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 5.

⁴⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 5.

⁴¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 5.

⁴² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 6.

bilitate unică să urmărim o altă fațetă, mai puțin cunoscută. Vom reproduce în continuare textul acestor scrisori:

1840 ianuarie, 13. Adresă către Pavel Ivanovici: „Am avut deosebită plăcere să primesc mesajul Dstră. Mă bucură faptul că „O călătorie prin Basarabia”/Progulka po Bessarabii/s-a bucurat de atenția și binecuvântarea Dstră. Despre orașul Chișinău, la general, dar și despre ceea ce Excelența Dstră a făcut pentru Basarabia, prea puțin acolo s-a spus. Am onoarea să vă trimit și „Almanahul”, pe care, rog să-l primiți ca un semn de recunoștință. Ilustratele publicate în număr sunt, fără îndoială, o mărturie că ucenicii Dstră sunt neîntrețuți în litografie”⁴³. Semnătura este ilizibilă, însă este de presupus că aparține editorului de la Novorosijskij Kalendari.

1840 ianuarie, 13. Adresa lui N. Nadejdin către Pavel Ivanovici: „Sunt onorat de faptul că articolul meu despre Basarabia v-a adus o deosebită plăcere. Sunt măgulit la gândul că este scris veridic, iar aceasta a și fost scopul principal urmărit de mine. Cât privește acea eroare vizavi de personalitatea Dstră, nu-mi rămâne decât să o corectez, adică general-maiorul să fie transferat în general-locotenent și atunci, eu, mă voi mânări cu acea greșală ca o prorocie!”

Regret mult că n-am avut o posibilitate, personal, să revin încă o dată la Odesa. Și mai mult, anumite împrejurări m-au lipsit de posibilitatea de a vizita a doua oară, în toamna trecută, Basarabia. Atunci articolul meu ar fi fost mult mai pitoresc.

Cu deosebită prețuire și plecăciune, N. Nadejdin”⁴⁴.

1840 ianuarie, 15. Adresă-felicitare de revelion, expediată din Odesa: „Preamilostive Stăpâne, Pavel Ivanovici! Am deosebită onoare să exprim către guvernul Dstră, sincere felicitări cu ocazia Anului Nou, prezentându-vă, totodată, ediția nou-apărută, pe lângă Liceul Richelieu, a calendarului. Cu aleasa prețuire și devotament, am onoarea, Dimitrie Kirilov”⁴⁵.

1840 ianuarie, 16. Adresa editorului Novorosijskij Kalendari către șeful oblastei: „Fără îndoială că sunteți la curent despre publicațiile odesite

pe anul 1840, edițiile sunt interesante, în special prin partea literară, dar și prin ilustratele și gravura executate la Londra. Pentru că sunt tiraje în folosul elevilor mai săraci Rugăm să ne susțineți, ca publicația să fie răspândită cât mai curând în instituțiile din subordonarea Dstră. Volumele vor fi aduse de curând, de către curatorul secției de învățământ”⁴⁶.

Rapoartele șefilor de poliție din Soroca, pe 20 ianuarie, din Reni, pe 21 ianuarie, din Orhei, pe 24 ianuarie, din Chilia, pe 1 martie, din Tighina, pe 16 martie, din Hotin, pe 21 martie – atestă lipsa doritorilor de a obține un abonament la publicațiile odesite⁴⁷. Și totuși, adresa din 10 februarie 1840, recepționată de la Odesa, semnalează că, exemplare din *Odesskij Almanah* au fost distribuite în Basarabia, odată ce șefului oblastei i se aduceau mulțumiri: „Cu plăcere Vă expediem încă 34 de exemplare. În ceea ce privește cele patru volume din „Novorosijskij Kalendari”, în cazul în care nu se vor găsi doritori, atunci să fie depuse către inspectorul de la Liceul regional, pentru care vom trimite încă 9 exemplare”⁴⁸.

Presa din Odesa era permanent în vizorul guvernatorului general al Novorosiei, Mihail Semionovici Voronțov. Între Chișinău și Odesa a existat un schimb permanent de corespondențe în legătură cu difuzarea presei odesite. De pildă, în luna noiembrie 1840, redacția ziarului de Odesa solicita informații privitor la serviciile de comerț din Basarabia și programul de închidere a navigației pe apele Dunării în intervalul noiembrie-martie 1840⁴⁹.

1841 decembrie, 23. Circulara contelui Voronțov către guvernatorul din Basarabia: „În dorința de a contribui la răspândirea ziarului „Odesskij Vestnik” și „Journal d’Odessa”, în regiunea aflată sub a mea conducere, Vă aduc la cunoștință, precum că publicațiile amintite au drept scop de a informa populația privitor la activitatea guvernului. De asemenea, se vor publica diverse statistici, date despre comerț, precum și alte informații prețioase privitor la regiunea Novorosiei. Gazeta se va edita în limbile rusă și franceză. Alăturat Vă trimit și textul anunțului privitor la editarea gazetei pe anul 1842. Rog, încă o dată, să contribuiți la difuzarea acestei prestigioase

⁴³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 11.

⁴⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 9.

⁴⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 10.

⁴⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 7.

⁴⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 12.

⁴⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 13-20

⁴⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153, f. 16.

publicații nu numai printre funcționarii de cancelarie, ci și printre persoanele particulare”⁵⁰.

Începând cu data de 10 ianuarie 1842, au fost expediate circulare și anunțuri către șefii de poliție județeană. În circulara guvernatorului se stipula: „să fie retransmise către guvernator numele persoanelor ce doresc un abonament anual, însoțite de următoarele precizări: nume, funcție, titlu și locul de trai. Prețul unui abonament anual pentru *Odesskij Vestnik* era de 9 rub./argint și *Journal d’Odessa*, de 10 rub./argint”⁵¹. Rapoartele șefilor locali sunt înregistrate în cancelaria guvernatorului între 20 ianuarie - 23 iunie 1842. Ultimii au raportat cei din județul Soroca⁵². Cu excepția celor din târgul Popușoi (din apropierea Cetății Albe), ce anunțau, precum că „unii localnici primesc ziarele odesite expres de la Odesa”, toți ceilalți șefi de poliție au declarat că printre cei solicitați să-și asigure abonamente la ziarele din Odesa, nu s-a găsit nici un doritor”⁵³.

Publicația *Odesskij Vestnik* a fost mereu preocupată de subiecte basarabene. În 1868, mareșalul nobilimii basarabene Pavel Leonard exprima un protest vehement împotriva unor materiale apărute în două numere de revistă (nr. 116 și 118), în care nobilii basarabeni erau învinuiți în chip eronat, precum că prin poftetele lor nemăsurate de lărgire a latifundiilor funciare au provocat o sărăcire extensivă a țăranilor, fapt care i-a determinat pe aceștia din urmă să purceadă spre colonizări masive în Caucaz. Mai mult, Pavel Leonard, în data de 18 iulie 1868, insistă pe lângă secretarul Aduării Nobilimii, ca această să pregătească pentru publicare în presa oficială din Chișinău, precum și în *Odesskij Vestnik*, a unui memoriu de protest în semn ca pe viitor să nu mai apară asemenea materiale care „învinuiesc o întreaga categorie socială de interese meschine față de țărani”⁵⁴.

Presa particulară și instituțiile de cenzură

Publicațiile particulare din Imperiul Rus nu aveau o susținere a structurilor oficiale, în schimb, acestea au beneficiat de o colaborare „neoficială” prin mijlocirea șefilor de gubernii. Mărturie în acest sens ne poate servi setul de corespondențe (scrisori „amicale”) pe anii 1839-1840, ale editorului

revistei *Otecestvennye zapiski*, A.A. Kraevski, către șeful Basarabiei. La fel, în baza publicației amintite vom urmări și restricțiile cenzurii asupra presei particulare.

1839 decembrie, 7. Adresa editorului revistei *Otecestvennye Zapiski* către Pavel Ivanovici Fiodorov: „Preaînălțate și Milostive Domn, Regret mult faptul că, nu am o posibilitate de a vizita personal Basarabia, însă, Vă asigur, că sunt la curent cu succesele obținute în lumina-rea acelei provincii, iar publicația mea tocmai contribuie la o mai bună înțelegere a sarcinilor ce stau în fața tuturor oamenilor luminați din Rusia. Am primit de nenumărate ori corespondențe în care sunt rugat să asigur o completare permanentă a fondurilor bibliotecilor publice. Redacția a expediat gratuit fiecărei biblioteci din centrele de gubernie câte patru exemplare de revistă, însă această jertfă însemnată din partea noastră se ridică la 200 ruble anul pentru fiecare gubernie. Pe viitor, propunerea noastră ar fi următoarea: pentru fiecare exemplar gratuit să fie asigurată procurarea/abonarea a zece exemplare de revistă. Redacția amintește, între altele, că revista noastră este cea mai bună publicație în care apar, în exclusivitate, autori cunoscuți și apreciați în mediile literare, ceea ce face ca revista noastră să fie căutată peste tot. Alăturat, Vă trimitem și anunțul publicitar privitor la continuarea abonamentului pe anul 1840”⁵⁵. Dispoziția guvernatorului către șefii de poliție în legătură cu difuzarea anunțului publicitar al revistei *Otecestvennye Zapiski*, a fost emisă în data de 9 ianuarie, 1840. Rapoartele funcționarilor locali sunt înregistrate între 5 februarie – 5 mai 1840: din Hotin, Tighina, Bălți, Ismail, Chișinău – „**nu s-au aflat nici un doritor**” (s.n. - M.D.). După cum se atestă din conținutul altui mesaj de corespondență dintre editorul revistei și șeful provinciei, putem constata indirect că au existat, totuși, doritori printre localnici⁵⁶.

1841 noiembrie, 8. Adresa lui A. Kraevski: „Milostive Stăpâne, Pavel Ivanovici, Anul trecut a fost unul de succes pentru publicația mea, *Otecestvennye Zapiski*, ce are ca subtitlu „revistă științifică-literară”. Îmi exprim sentimentul meu de mulțumire către Î.V., pentru că ați contribuit esențial la acel succes. Vă aduc la cunoștință faptul, precum că redacția a stăruiet mult, după

⁵⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3694, f. 1-23.

⁵¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3665, f. 1.

⁵² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3686, f. 2.

⁵³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3686, f. 20.

⁵⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3686, f. 4-20.

⁵⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8009, f. 1-2.

⁵⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3157, f. 1-2.

cum a și promis, ca publicația să apară fără întârzieri. Toate acele îmbunătățiri ale revistei sunt un prilej pentru o colaborare de viitor. Pentru că, publicația mea nu are nimic în comun cu alte reviste rusești, cu atât mai mult nu are nimic în comun cu acele librării ce se întrețin doar din speculă. Revista noastră este destinată publicului rus. Cele mai valoroase lucrări ale literaților ruși pot fi citite doar în paginile publicației noastre. Biletele ce vi le trimit vor fi distribuite pentru abonament. De asemenea, redacția își asumă angajamentul a Vă expedia gratuit, pe adresa Cancelariei, zece exemplare de revistă, ce vor fi distribuite după cum veți găsi de cuviință. Consider că publicația condusă de mine militează pentru o cauză comună a tuturor rușilor. Or, acest aspect ne-a determinat să căutăm o susținere permanentă în persoana oamenilor culti din Rusia. Cu deosebite onoruri și devotament, Andrei Krasovski⁵⁷.

Anunț. „Revista „Otecestvennyye Zapiski” e la al patrulea an de ediție. Timp de trei ani am adus publicului rus 18 volume sau 34 de cărți ce cuprind toate domeniile științei: artă, literatură, articole ușoare și serioase, beletristică, știri curente și multe lucrări bune ce vor intra neapărat în patrimoniul literar. În acești trei ani publicația nu s-a abătut de la programul anunțat inițial. Dimpotrivă, a întrecut alte reviste. Deși, acestea din urmă au stărui în fel și chip să ne ponegrească, trâmbițând eronat, precum că revista noastră nu va mai apărea. Nici nu reușeau să se împărtășească acele vești proaste despre noi, pentru că ceasul bătea orele nouă dimineața în prima zi a fiecărui început de lună nouă și revista noastră ieșea de sub tipar. În fiecare număr s-a publicat din literaturile franceză, germană, engleză. În paginile publicației v-ați întâlnit cu Lermontov, Maier, Nekrasov, Baratanski, Ogarev, contele Odoevski, Pușkin, Satin, Saharov ș.a. Toate volumele anterioare au fost însoțite și de o cronică bibliografică, dar și de noutăți din lumea literară a Germaniei, a Franței, a Angliei, a Italiei, a Spaniei etc.

Vă aducem la cunoștință că, între timp, am reușit să deschidem centre de abonament în Moscova și Odesa (str. Derebasovskaja, casa Kramarev). Costul unui abonament anual este de 14 rub. 30 cop/ argint, iar pentru serviciile de poștă se achită 1, 50 rub./argint⁵⁸.

1841 decembrie, 23. Circulara șefului de gubernie. „Redactorul publicației „Otecestvennyye Zapiski”, A. Kraevski m-a informat despre continuarea editării revistei pe anul 1842. Domnia sa roagă să anunț publicul din Basarabia și, totodată, să-l invite să se aboneze. Prețul anual este de 15 rub. 60 cop/ argint sau 55 rub/ asignații⁵⁹. Nu este exclus faptul ca publicația lui Kraevski să fi avut și abonați particulari din unele localități ale Basarabiei, fapt, însă, neconfirmat în sursele de arhivă. Cert este că, în registrul de cancelarie, printre cei care și-au exprimat refuzul sunt indicați cei de la Tighina, Cahul, Tucikov, Reni și Bălți⁶⁰. Deși, unele „ciorne” din cancelaria guvernatorului atestă faptul că, în ianuarie 1841, se găseau doi amatori de a primi revista: guvernatorul Pavel Feodorov și nobilul de la Sorooca, Constantin Andrianov (Levit 1979, 19).

Editorul revistei *Otecestvennyye Zapiski*, A. Kraevski, era o personalitate destul de cunoscută și influentă în cercurile literare rusești. Prin concursul acestuia, colecția revistei pe anii 1840-1843 a fost totalmente renovată. Revista apărea în condiții grafice excelente, ceea ce i-a asigurat colaborarea și susținerea din partea unor marcante personalități din epocă: I. Turgheniev, N. Nekrasov, F. Dostoievski, M. Saltâkov-Scedrin, A. Herzen ș.a.

Unele materiale publicate în revistă, pe anii amintiți, au trezit, însă, suspiciunea organelor de cenzură. Ordonanțele „strict secrete” sosite pe adresa șefului Basarabiei, în 1852, sunt o elocvență în acest sens.

1852 iunie, 26. Ordonanță imperială (nr. 98) Departamentul Poliției executive, secția a II-a, Ministerul Afacerilor Interne. „Strict secret”. „Înălțimea Sa, a dispus: în cazul în care vor fi depistate în vânzări publice exemplare ale revistei „Otecestvennyye zapiski” pe anii 1840, 1841, 1843, atunci acele exemplare imediat să fie toate c u m p ă r a t e prin mijlocirea unei persoane de încredere. Mai mult: în baza aceleiași ordonanțe publicația amintită să fie sustrasă din toate bibliotecile private, unde acestea sunt. Îndeplinindu-mi datoria și stăruind să fie informați despre voia Măriei Sale toți conducătorii de gubernii ce urmează să îndeplinească întocmai, cu plecăciune rog, exemplarele cumpărate să fie expediate imediat către Ministerul de Interne, indicându-se neapărat și

⁵⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3157, f. 3-7.

⁵⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689, f. 4.

⁵⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689, f. 5-13.

⁶⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689, f. 2.

suma banilor cheltuiți, pentru a fi rambursată. A semnat: în lipsa Ministrului de Interne, colegul acestuia Leks; vicedirector V. Safanovici⁶¹.

Ordonanța imperială a fost redirecționată, pe parcursul lunilor iunie-august 1852, către toți șefii de poliție și conducători de județe. Circularele expediate aveau un conținut identic și repetau de fapt textul ordonanței imperiale. La fel, toată corespondența, are acoperirea siglei „secret”⁶².

1852 decembrie, 27. Circulara (nr. 2342) ministrului Învățământului Public către guvernatorul militar al Basarabiei. „Strict secret”/notă manuscrisă: „Cu privire la sustragerea din circulație a revistei „Otecestvennyye Zapiski” pe anii 1840, 1841, 1843”. „Conform înaltei ordonațe emise de către Ministerul de Interne, în 10 iunie, curent, dar și în legătură cu acordul încheiat cu generalul-adjutant Biblikov, rog să verificați catalogul Bibliotecii Publice din Chișinău. În cazul în care veți depista exemplare ale revistei „Otecestvennyye Zapiski” pe anii 1840, 1841, 1843”, atunci imediat acele exemplare să fie confiscate, urmând mai apoi să fie expediate în Cancelaria mea. Vom proceda exact așa, precum s-a întâmplat cu exemplarele provenite din vânzări publice”. Semnat, șef cancelarie V. Kuznețov⁶³.

1853 ianuarie, 2. Adresa (nr. 6) Șefului oblasiei Basarabia către ministrul învățământului public: „În urma verificării catalogului Bibliotecii publice din Chișinău s-a stabilit cu certitudinea, precum că pe anii 1840, 1841, revista „Otecestvennyye Zapiski” a lipsit din registrul general de abonament. În schimb au fost depistate 12 cărți ale revistei pe anul 1843, care sunt puse la dispoziția Înalțimii Voastre”⁶⁴. Este dificil să stabilim – în lipsa motivelor indicate de către autorități – care a fost motivul ce a provocat confiscarea și sustragerea revistei *Otecestvennyye Zapiski*, pe anii 1840, 1841 și 1843 din circuitul public. Sursele citate sunt cifrate sub sigla „strict secret”, iar această presupune o cercetare asiduă ale altor surse privitor la cenzura presei în imperiul țarist.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, presa imperială s-a aflat sub cenzură preventivă, ceea ce presupunea o interpretare confuză asupra legislației în vigoare. Orice funcționar public, fie la nivel

de ministru, fie șef de departament, era în drept să retragă orice publicație (până la 8 luni) fără preîntâmpinări și fără a indica motivul interdicției. Cazul enunțat mai sus, referitor la retragerea din circuitul public al revistei *Otecestvennyye Zapiski*, este, credem, un exemplu grăitor asupra fenomenului cenzurii presei din imperiu: o cenzură întârziată – abia peste 10 ani (ordonanța imperială privitor la retragerea revistei *Otecestvennyye Zapiski* pe anii 1840, 1841, 1843, a fost emisă în 1852).

Concluzii

Mărturiile aduse în discuție ne permit să formulăm câteva considerente de ordin general:

- Presa imperială rusă a avut o difuzare restrânsă în Basarabia secolului al XIX-lea. În special, publicațiile departamentale aveau un număr limitat de cititori în toate guberniile din imperiu, inclusiv în Basarabia. Deși editorii suportau cheltuieli mari de tipar, acest gen de publicații nu-și găseau o acoperire reală. Este un motiv, pentru care, mulți dintre editorii ruși au preferat să se orienteze spre publicațiile literare sau științifico-literare. Acestea din urmă, aveau un conținut destul de variat, destinat diverselor categorii de public.
- Sursele cercetate, în marea majoritate, ne mărturisesc fără echivoc că, atât funcționari imperiali (de origine velicorusă), cât și cei localnici erau aproape indiferenți/absenți la tot ce se petrecea în viața social-culturală a Sankt Petersburgului, a Moscovei, sau din alte centre și gubernii. Sintagma: „nici un doritor nu s-a aflat” (existând eventual, un „doritor” de a-și comanda un abonament), este frecvent fixată în documentele cercetate. Aceste mărturii exprimă întocmai acea stare de fapt a unei părți a societății basarabene, invadată de funcționari imperiali de tot soiul, și care lăncezeau într-un mediu provincial de la frontiera fără a fi interesați de viața mondenă a centrului imperial. Exista, însă, cealaltă parte a societății, acea masă majoritară a românilor basarabeni, necunosători ai limbii ruse, care refuzau categoric să se „lumineze” din lectura presei imperiale.
- Fenomenul cenzurii și impactul acesteia asupra presei imperiale răspândite în Basarabia, poate fi urmărit, în special, în baza edițiilor particulare. Or, cercetarea fenomenului presei imperiale răspândite în provincie presupune o abordare din perspectiva unei sinteze critice a datelor culese din diverse surse și colecții.

⁶¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689, f. 7-23.

⁶² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5822, f. 1.

⁶³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5822, f. 2. Circulara secretă către șeful orașului Ismail, 7 august 1852.

⁶⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5822, f. 3.

Surse

- О подкупе у книгопродавцев экземпляров журнала *Отечественных Записок* за 1840, 1841 и 1843 г. (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5822).
- Объявление Главного Управления Путей Сообщения об издании *Ученого журнала* в Петербурге (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1093).
- Отзыв Новороссийского и Бессарабского Генерал Губернатора об оказании содействия в распространение *Одесского Альманаха* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1724)
- Отношение Министерства Финансов об издании *Коммерческой Газеты* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2958).
- Переписка об издании *Земледельческой газеты на 1834 г.* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1968).
- Переписка с редакцией журнала *Архитектурный Вестник* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7364).
- Переписка с редакцией *Одесского Вестника* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8009).
- Переписка с редакцией журнала *Одесского Альманаха* о проведении подписки (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3153).
- Письмо редактора журнала *Отечественные Записки* Краевского (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2058).
- Рапорты городских полицмейстеров о проведении подписки на издаваемый в Одессе *Новороссийский Календарь* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2956).
- Рапорты городских полицмейстеров о проведении подписки на *Лесной Газеты* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2267).
- Рапорты градской полиции об подписке на *Литературную Газету*, издаваемой Кони (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3685).
- Рапорты уездных земских судов о подписке *Литовского Вестника* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2096).
- Циркуляр Академии Наук и Бессарабского Губернатора о доставлении градской полиции и земским судам сведения об любопытных явлений и этнографических традициях (ANRM, F. 2, inv.1, d. 1727).
- Циркуляр Бессарабского Губернатора и рапорты земских судов о проведении подписки на русские журналы (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2957).
- Циркуляр Бессарабского Губернатора и рапорты земских судов о проведении подписки журнала *Сельский Вестник, Родная Страна и Журнала Земледельца* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 9346).
- Циркуляр Бессарабского Губернатора о продолжении издания журнала *Отечественные Записки* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3689).
- Циркуляр Губернатора Бессарабской области о подписке на *Одесский Вестник* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3686).
- Циркуляр Медицинского Департамента Министерства Внутренних дел об издании народно-врачебной газеты *Друг Здравья* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2058).
- Циркуляр Министерства Финансов об издании газеты *Мануфактурные и горнозаводские известия и Журнала Мануфактур и Торговли* (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4469).

Bibliografie

- Levit 1979:** E. Levit, Primele încercări de editare a unui periodic în Basarabia și răspândirea inițială a presei ruse în ținut. In: Pagini din istoria literaturii și culturii moldovenești (Chișinău 1979).
- Биржевые 1906:** Биржевые Ведомости, пг. 1-15 (Санкт Петербург 1906).
- Друг 1838:** Друг Здравья, пг. 1-6 (Санкт Петербург 1838).
- Земледельческая газета 1890:** Земледельческая газета, пг. 1-52 (Санкт Петербург 1890).
- Земля 1917:** Земля и Воля, пг. 1- 167 (Москва 1917).
- История 1966:** История русской журналистики XVIII-XIX веков (Москва 1966).
- Киевлянин 1895:** Киевлянин, пг. 1-303 (Киев 1895).
- Московские Ведомости 1821:** Московские Ведомости, пг. 1-30 (Москва 1821).
- Неделя 1893:** Неделя, пг. 1-50 (Санкт Петербург 1893).
- Русские 1874:** Русские Ведомости пг. 1-89 (Санкт Петербург 1874).
- Русский 1883:** Русский инвалид, пг. 1-97 (Санкт Петербург 1883).
- Русь 1903:** Русь, пг. 1-249 (Санкт Петербург 1903).
- Санктпетербургские 1856:** Санктпетербургские Сенатские Ведомости, пг. 1-105 (Санкт Петербург 1856).
- Сенатские 1914:** Сенатские Ведомости, пг. 1-100 (Санкт Петербург 1914).
- Сын 1865:** Сын Отечества, пг. 1-155 (Санкт Петербург 1865).
- Утро 1917:** Утро России, пг. 1-13 (Москва 1917).

Diffusion of imperial press in Bessarabia and censorship institutions

Abstract

Looking at the local press until the end of the first half of the 19th century we attest the fact that the Russian imperial press was exclusively diffused in Bessarabia. The most spread newspapers were the tribunes – *Санкт Петербургские Ведомости* (Sankt Peterburgskije Vedomosti) and *Московские Ведомости* (Moskovskije Vedomosti). The tsarist clerks of all levels were reading Nicolae Greci's pro-governmental paper – *Северная Пчела* (Severnaja Pčela). After 1830 the local archives have conserved sufficient evidences attesting the diffusion of special publications, with a mainly economical or informative character sponsored by authorities. Different departments and ministers were among the editors of these publications. The later were commissioned with the help of local administration to diffuse it in province. Many *addresses* and *circulars* registered in the Fond of Governor's Office from Bessarabia stay as evidence to it. Also, Odessa's periodical publications were largely spread in province starting with the third decade of the 19th century. The literary periodicals were especially popular, as for example *Одесский Альманах* (Odesskij Al'manakh) whose pages contained information about Bessarabia.

The private press which never got the support of imperial authorities was also spread in the province. The information regarding its diffusion is attested by some private or governmental library catalogues only. Archival documents are concise and contradictory. The investigation of imperial press spread in province needs an approach from the perspective of a critical synthesis of data gathered from different sources and collections. The censorship and its impact on imperial press spread in Bessarabia can be traced especially by private editions. The main source of available data on the issue of imperial press diffused in province is the fond of military/civil Governor's Office of Bessarabia. Or, such a documentation context is not favorable to our research and needs to be explained why.

- First, because it offers a unilateral perspective on the issue of diffusion of Russian press in province: a history from imperial standpoint, precisely from of the imperial clerk either from the capital Sankt-Petersburg or from Bessarabia.
- Second, local archives are not complete! Or, the issue of diffusion of imperial press in Bessarabia in the 19th century, using the archival resources can be traced only partially.

We will never get to know how the diffusion of the imperial press took place when it came to particular subscription; which were the preferences of the Bessarabian public with written press in the first half of the 19th century before the emergence of the official Bessarabian press (1854, July 17). Also, it is difficult to follow the activity of censorship institutions on imperial press from the first half of the 19th century. However, the arguments brought in discussion offer a unique opportunity to see “how was done” or, more exactly, “how was attempted to be done” the diffusion of official press in province; what was the mechanism of the imperial machinery in this direction? The article is an attempt to illustrate, based on documents, the investigated issue as objectively possible.

Распространение империльной прессы в Бессарабии и органы цензуры

Резюме

В отсутствии местной прессы – до середины 19-го века – в Бессарабии распространяли исключительно русские царские издания. Самыми распространенными периодическими изданиями были официальные газеты – *Санкт Петербургские Ведомости* и *Московские Ведомости*. Царские управленцы всех уровней читали про-правительственные листки Николая Гречи – *Северная Пчела*. После 1830 года, местные архивы сохранили достаточно свидетельств, подтверждающих распространение специализированных изданий, в основном экономического или информативного содержания, финансово поддерживаемых властью. Издателями этой печатной продукции были различные департаменты и министерства, поддерживаемые местной администрацией в плане распространения изданий в провинции – это подтверждается множественными записками и циркулярами, зарегистрированными в Архиве Канцелярии гражданского губернатора Бессарабии. В 30-х годах 19-го века получили широкое распространение одесские периодические издания. Особенным спросом пользовались литературные издания, на страницах которых появлялась информация из Бессарабии – например, *Одесский Альманах*.

Частные издания никогда не пользовались поддержкой власти, и распространение этого вида периодики можно проследить исключительно по каталогам частных или правительственных библиотек. Однако архивные источники по данному вопросу фрагментарны и противоречивы. Исследование империльной прессы распространяемой в провинции требует критичного анализа всех источников. Частные издания дают нам возможность проследить влияние царской цензуры на официальные издания, распространяемые в провинции. Основным источником для исследования царской прессы, распространяемой в провинции, является Канцелярия гражданского и военного Губернатора Бессарабии; однако, это не самый благоприятный контекст для исследования, по нескольким причинам:

- В первую очередь, распространение прессы в провинции представлено однобоко, исключительно с точки зрения власти, точнее, местного или столичного царского управленца.
- Во-вторых, местные архивы содержат неполную информацию – поэтому не представляют возможности отследить в полном объеме вопрос распространения царской печатной продукции.

Мы не можем проследить, каким образом распространялась царская пресса в случае частных абонентов, каковы были предпочтения бессарабской публики до появления официальной бессарабской прессы (17 июля 1854 г.). Очень сложно проследить деятельность органов по цензуре в первой половине 19-го века, но тем не менее, этот вопрос необходимо исследовать для того, чтобы понять, какой прессой нас «снабжали» до появления местных периодических изданий. Документы, которые приводятся в данной работе помогают выявить объективные стороны исследуемого явления.

10.02.2010

Dr. Maria Danilov, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: danilovmaria@yahoo.com